

Mikita- ega Meremäe kandi esimese

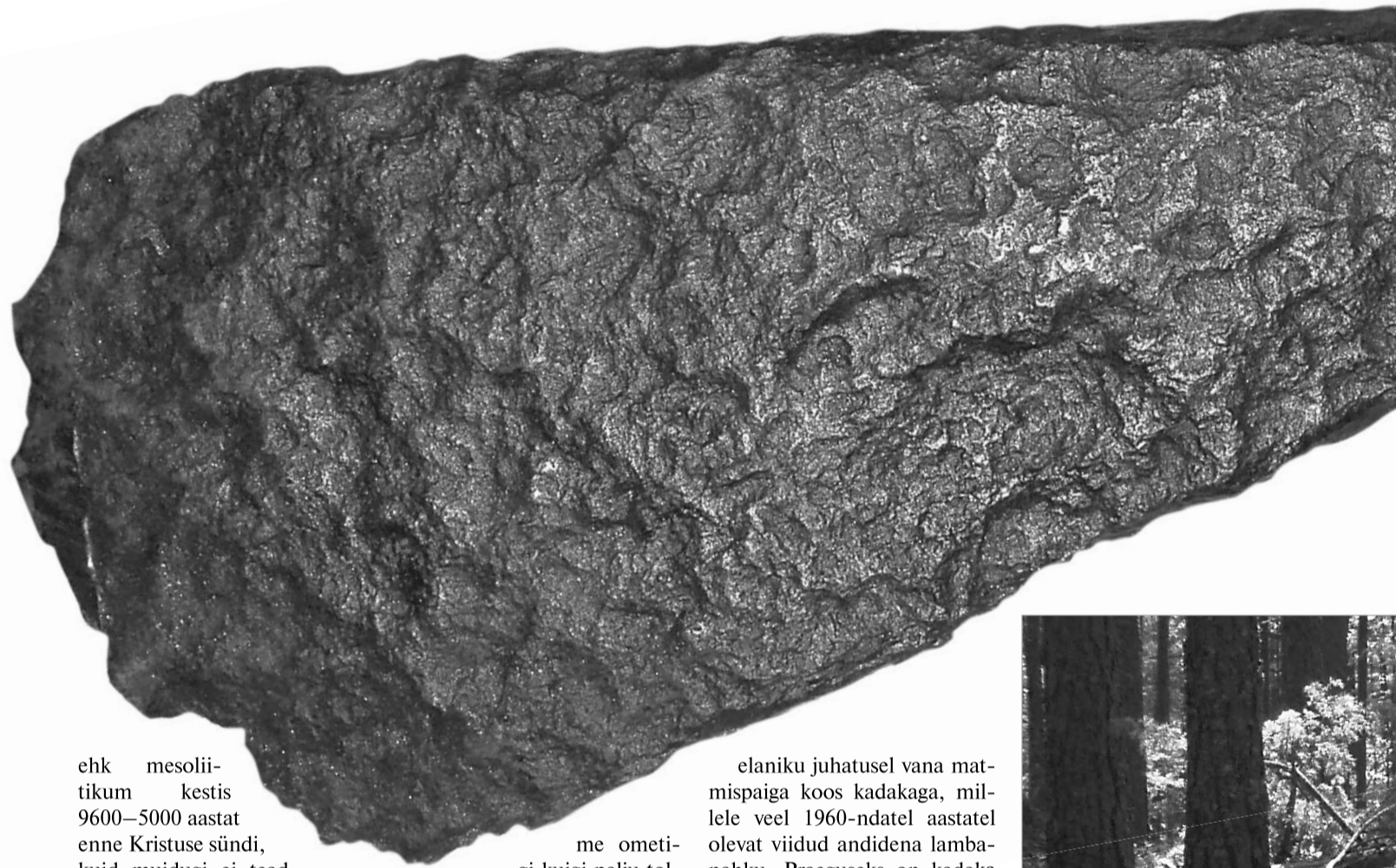
2007. aastal jätkusid Setomaal juba mitu aastat kestnud arheoloogilised uuringud, mida juhtis Arvis Kiristaja. Teda abistanud ANTI LILLAK kirjutab, mida arheoloogid aasta jooksul korda saatsid.

Suuremaid väljakaevamisi sel aastal küll polnud, ent sedavõrd rohkem püüdsime tähelepanu pöörata mööda Setomaad ringi sõitmisele ning endisaegse elutegevuse jälgede otsimisele. Arheoloogi tööpõld on lai — lisaks muinasajale uuritakse ka keskaega, uusaega ja huvi võivad pakkuda koguni 20. ning miks ka mitte ka 21. sajandi aineiline pärand. Inimese elu ja töö jätavad endast maha erinevaid jälgi — kunagistest elupaikades on muld tavaliselt tumedam ning sealt võib leida katkiläinud pottide kilde ja teisi kaotatud või purunenud esemeid. Inimeste viimaseid puhkepaiku, kalmistuid, võib leida nii talude ja külade lähedusest või koguni keset männimetsa — sellised on suurem osa vanadest liivakäabastest. Lisaks veel vanad linnusekohad, pelgupaigad, kiviristid, juhuslikult leitud asjad ning objektid, mille puhul ei oskagi esmapilgul kohe öeldagi, millega tegemist. Kõik need kokku moodustavad ainese, mida arheoloogid uurivad ning mille kaudu vana aja inimesi mõista püüavad. Kuna aga asjad on tummad ega kõnele meile vanast ajast mitte midagi, peame ise juurde nuputama ning paljuski oletama, kuidas üks või teine asi omal ajal olla võis. Muidugi annavad abikäe vihjed, mida meile pakuvad maakaardid, keele uurimine, vanad inimeste mälestused ning koguni keemilised analüüsid. Tervikpilti pole võimalik koos nendegagi saada ning õhku jääb väga palju küsimusi, millele vahest polegi kunagi võimalik vastuseid saada.

Rohkelt elupaiku

Kui me ei suudaks tabada minevikust enda jaoks tähendust, siis poleks selle uurimisest erilist kasu. Sestap tuleb näha asju tervikuna, kõige kaugemast minevikust tänapäevani ja koguni tulevikku välja.

Kõige rohkem leidsime sel aastal endisaegseid elupaiku. Küntud põldudel võib leida asulakohale viitavaid potikilde. Kuna erinevatel aegadel on savinõusid tehtud erinevat moodi, siis võib nende kildude järgi öelda, millal on koha peal elatud. Kõige vanem 2007 suvel uuritud asulakoht pärineb ajast, mil savinõusid veel üldse ei tehtud — keskmisest kiviajast. Koht asub Meremäe koolistaadioni kõrval põllul ning oli avastatud juba varem, kuid sellel aastal täpsustasime muldpuuri abil kiviaegse asulakoha suurust. Lisaks avastasime sellele ajale iseloomulikke kivi-riistu ka Meremäest lõuna pool Keerbä küla lähedal. Küntud põllult leitud tulekivist ja kvartsisist tahutud esemed viitavad, et tegemist on Setomaa ning vahest kogu Eesti ala ühe vanima elupaigaga. Keskmise kiviaeg

VIKINGIAEGNE KIRVES: 1950ndatel Obinita majandilauda ehitamisel maa seest leitud kirves pärineb ajavahemikust 800-1050 a.a. ning seda võib oma silmaga näha Obinita muuseumitares.

ehk mesoliitikum kestis 9600–5000 aastat enne Kristuse sündi, kuid muidugi ei teadnud toleaegeid Meremäe elanikud ise, et nad elasid keskmisel kiviajal ning vaevalt nad oma elupaika Meremäeks või üldse Setomaaks pidasid. Et aga ükski toleaeagne inimene pole elanud meie päevini, siis jääb selgusetuks, kuidas nii ammu aega tagasi Meremäe elupaika nimetati või kas neil inimestel oli tänapäeva setodega midagi ühist. Kas me saaksime nende kõnepruugist aru? Kas me tunneksime mõnes muus vallas äratundmisrõõmu? Kivist asjad nendele küsimustele vastust ei anna.

Uema aja asulad

Suurem osa leitud asulakohadest pärinevad aga märksa uuemast ajast. Meremäe kiviaja asulakoht on inimestele olnud kodukohaks ka muinasaja lõpul. Veel varasemal ajal, umbes siis, kui suur ja vägev Lääne-Rooma riik 5. sajandil Euroopas ringirändavate rahvaste löökide all põrnu varises, on elatud Hinnialas Päiväpüürämise mäe ja Piusa jõe vahel. Mael asus linnus, kus Tartu Ülikooli arheoloog Heiki Valk 2006. aastal kaevas. Linnuse kasutamisega umbes samal ajal levis Pihkva järve ümbruses, sealhulgas ka Setomaal komme matta surnute põletatud luud liivast kuhjatud käabastesse. Eriti leidub kääpaide jõgede ja järvede lähedusest. Kummaline on asjaolu, et kuigi me teame hulgaliselt kääpaide, kuhu inimesed oma kadunukesi sängitasid, ei tea

me ometigi kuigi palju toleaegeid elukohti. Kui need asulad on metsa sees ning praegu sambla all peidus, on neid nüüdisajal keeruline üles leida.

Keskajast ja uusajast on teada veelgi rohkem asulaid — sel aastal leiti keskaegseid asulakohti näiteks Meremäe valla Tupluva ja Lutja küladest.

Kuigi teame hulgaliselt kääpaide, kuhu inimesed oma kadunukesi sängitasid, ei tea me kuigi palju toleaegeid elukohti.

Umbes 17.–18. sajandil on glasuuritud potikildude järgi otsustades alguse saanud Laossina lähedal Lüütja mõis. Suurem osa Setomaa küladest on alguse saanud juba keskajal või koguni muinasajal ning kestnud hoolimata vahepealsete sõdade laastamistöole enam-vähem järjepidevalt tänapäevani. Nõnda võib arheoloogia mõnel puhul koguni öelda, millal on üks või teine talu rajatud.

Erinevaid matmispaiku

Asulakohad pole ainus muistiselik, mida Setomaal on uurijatele pakkuda. Meremäe valla kagunurgas Engli järve ääres hakkas silma liivast kuhelik, mille puhul võib tegemist olla muinasajast, 6.–9. sajandi paiku rajatud kääpaga. Keerbä külas leidsime kohaliku

elaniku juhatusel vana matmispaiga koos kadakaga, millele veel 1960-ndatel aastatel olevat viidud andidena lambanahku. Praeguseks on kadaka elupäevad küll loetud — puu on maha murdunud, kuid siiski veel alles. Veretina külas aga lükati vana ilma matmispaik kolhoosiajal buldooseriga tasaseks, nii et kunagisest künkast pole enam alles mitte midagi. Taolised külade juures olevad kalmistud on tavaliselt alguse saanud keskajal ning Setomaal on nad

olnud kasutusel kauemgi kui mujal ümberkaudsetes maades — mõnedes neist maeti veel 20. sajandi algul ning Podmotsas ja Laossinas on külakalmistud endiselt kasutusel, hoides nõnda järjepidevust keskajast tänapäeva.

Peale käabaste leidub Kaguree liivastes männimetsades teisigi liivast kuhjasid, millele pole osatud veel rahuldavat seletust anda. Kuna Talka küla lähedal on neid kuhelike arheoloogiliselt kaevatud, tuntaksegi neid erialakirjanduses nn Talka tüüpi muististe nime all. 2007. aastal leidsime taolisi kuhjasid ja pikki madalaid liivavalle Lobotka ja Puugnitsa lähedastest metsadest ning Mustoja mõhnastiku metsamassiivis. Viimane leiukoht on eriti huvitav — nimelt läheb Veerhulitast Vaartsile viiv autotee otse läbi madala liivavalliga piiratud nelinurkse ala. Selle läbimõõt on 60 m ringis ning vall paistab olevat selgelt inimese poolt teht-

LÕHUTUD KÄÄBAS: Laossina külast suunduva tee ehitusega on lõhutud pikk-kääpa ots. 3 x foto erakogu